

Om mølledrift og utvikling fra 1920-tallet til brannen i 1987.

Artikkel 3 om Gjerdrum Aktiemølle.

Dette er artikkel 3 om Gjerdrum Aktiemølle. Denne teksten skal forsøke å gi litt informasjon om drift og teknisk utvikling fra 1920-tallet og framover. For andre forhold henvises det til artikkel 4 og 5.

Rundt 1920 var det en allsidig drift i mølla. Å male korn er ikke bare å male korn. Det var tilbud om råmaling, tørking og maling, sikting, sikting og pilling, halvsikting, grynmalning og grøpping. Prisene for de ulike tjenestene kunne på denne tida ligge på 1,50 til 3 kroner pr. 100 kilo vare. Det å sikte og lage kakemel var sjølsagt dyrest. (Se artikkel 2 om ulike maleteknikker!) Ellers fulgte møllestyret nøye med på hvilke priser de andre møllene i området benyttet. Særlig fulgte en med på prisene i Krokfoss og den nye mølla på Kløfta. Til tider var det også prissamarbeid mellom møllene.

Forresten var ikke alltid det å få tak i møllebetjeningen så enkelt heller. Mølla hadde lenge hatt telefon, men kundene hadde store problemer med å få betjeningen til å svare telefonen. Derfor ble det fra 1917 innført fast telefontid fra 9 til 10 formiddag og fra 4 til 5 ettermiddag da telefonen skulle vær betjent!

Den gangen som nå ble norsk korn mer og mer avhengig av politisk beskyttelse for ikke å bli helt utkonkurrert av importkorn. På 1920-tallet var det politisk enighet om at norsk produksjon trengte beskyttelse hvis den nasjonale sjølforsyningen av korn skulle opprettholdes. En hadde dessuten akkurat vært igjennom en verdenskrig med vareknapphet. I 1929 ble Statens kornforretning opprettet. Sitatet under hentet fra et forelesningsnotat av Sigurd Rystad på MNBU:

«Det var relativt bred enighet om at norsk kornproduksjon burde gis rammebetingelser som bidro til økt nasjonal kornforsyning. Venstre og arbeiderpartiene gikk inn for statlig importmonopol, mens Høire og Bondepartiet ville ha korntoll. En slik ordning ville gagne bønder som produserte korn for salg, men ville samtidig ramme fattige folk hardt fordi en vesentlig del av deres inntekter ble brukt til brød og melvarer. Bondepartiet lanserte imidlertid også et forslag om å innføre såkalt korntrygd, dvs. et slags produksjonstilskudd, til bønder som produserte korn til eget bruk. Bondepartiet fikk i 1926 med seg Høire på å sikre flertall for korntrygd, samt en garantert overpris for norskprodusert korn administrert av Statens kornkontor. Ordningene ble finansiert gjennom toll på import.

Stortingsvalget i 1927 ga imidlertid Arbeiderpartiet økt oppslutning og i 1928 vedtok Stortinget med Venstres og arbeiderpartienes stemmer å opprette Statens kornforretning (fra 1929). Kornforretningen ble gitt importmonopol for matkorn og (beholdt) kjøpeplikt for alt norskprodusert korn. Kornbøndene ble gitt en garantert pris for kornet som lå vesentlig over verdensmarkedsprisene. Korntrygda ble beholdt. Siden kornforretningen importerte en vesentlig del av det kornet som ble brukt til matmel, kunne de sørge for at forbrukerne fikk kjøpe mel til en lavere pris enn den norske bønder fikk for kornet sitt. Drøyt 20 år senere (1951) fikk kornforretningen også monopol på import av kraftfôr, og disse importmonopolene ble først opphevet på 1990-tallet.»

For møllas aksjonærer og kunder var etableringen av kornforretningen og korntrygdordningen sjølsagt en fordel, for det ville jo bidra til høyere kornproduksjon. Men samtidig oppsto også et byråkrati rundt dette. Statens kornkontor hadde en egen kontrollør som bodde i Ullensaker, og som bl.a. skulle kontrollere aktiemølla. Styret ønsket seg en egen kontrollør og at vedkommende også skulle være regnskapsfører for mølla. Men det ble nei til begge spørsmål. Dette var statens mann, og han kunne ikke samtidig være funksjonær i mølla! Inspektørens oppgave var kontroll. En kan f.eks. lese at etter en inspeksjon i 1931 kom det brev fra kornforretningen der det sto at mølla hadde vært altfor lempelig med bedømmelsen av kornkvaliteten og at instruksene for utbetaling av korntrygd ikke var fulgt. Møllemeisteren måtte etterkomme kravene.

Teknisk utvikling 1920-1930-tallet.

På 1920-tallet var mølleanlegget allerede passert 30 år. Både bygget og maskinene trengte nå jevnlig vedlikehold og utskiftninger. Det kan være artig å gjennomgå noen av disse. Dette både for å få fram noe om teknisk utvikling, men også for å kunne nikke gjenkjennende til firmanavn som for lengst er oppkjøpt av andre eller nedlagt.

Ved generalforsamlingen i 1923 la styret fram forslag om å kjøpe ny valsestol, men fikk ikke gjennomslag i den omgangen. Generalforsamlingen ville at styret skulle prøve å reparere på den gamle, men bemyndiget samtidig styret å kjøpe ny dersom den ikke gamle ikke utføre tilfredsstillende arbeid. Slik klarte en å holde den gamle valsestolen gående til i 1928. Da kom en ny maskin på plass, men pris og leverandør er ikke angitt. 2 nye kvernsteiner ble kjøpt i 1925.

I en valsestol går to valser i stål eller porselen tett mot hverandre i en sylinderform. Hvis en varierer diameter på valsene, omdreinings hastighet, rifler og trykk, kan en få fram mjøl av ulik kvalitet og med mindre svinn. De første valsestolene kom på 1870-tallet, og erstattet etter hvert kvernsteinene. Valsene var lettere å vedlikeholde og mye raskere å skifte ut enn kvernsteinene. Kraftbehovet var også lavere. (Klippet fra historien om Bjølsen valsemølle.)

Året etter var det rensemaskina som sviktet. Ny rensemaskin med aspiratør ble kjøpt fra AS Heimdahl & co. Prisen var kr.3.125. I tillegg kom montering, slik at endelig kostnad antas å ha blitt ca. kr.4.000.

I 1925 brukte mølla 800 kroner på å kjøpe ny 21hk likestrømsmotor/dynamo til møllas lysverk. Selger her var AS Ruud Andresen Elektriske Verksted ved ing. Heier. For sikkerhets skyld uttalte styret at ingenting ville bli betalt før alt var montert, og motoren viste seg å gå som den skulle.

Reparasjon av elektrisk utstyr kostet penger den gang som nå. Dette sitatet er fra 1929: «*I anledning av oversendte regning fra AS Sørumsand Mek. Verksted for utført arbeid på til sammen kr.209,60, besluttet enstemmig å tilbakesende disse med forepørgsel om at det anførte beløp kan reduseres noget da man fandt de oppførte priser altfor store.*»

I 1931 skulle det kjøpes «spids- og skallemaskin». Som ved mange andre investeringssituasjoner ønsket styret å innhente kunnskap fra andre. Formann Simon Grøndal og møllemester Ivar Olsen reiste derfor helt til Foss mølle i Sande for å se en tilsvarende maskin arbeide. Resultat av maskinstudien: «*fant man denne helt tilfredsstillende*». Styret aksepterte derfor et anbud fra Bygdemøllenes Maskinforretning på en Elka spids- og skallemaskin til kr.1.300.

I 1933 var turen kommet til å kjøpe rense- og beisemaskin. Bakke valsemølle i Våler hadde installert en slik maskin av det tyske fabrikatet Nassau. Formann S. Grøndahl, Hans Fossum og møllemester Ivar Olsen reiste for å se også denne i drift. Investeringsvedtaket ble deretter gjort, men kostnaden er ikke gjengitt. Beising av såkorn på denne tida dreide seg nok helst om bruk av kobbersulfat (blåstein). Formålet var å hindre oppformering av frøoverførte soppsporer med såkornet, men de tidligste beisemidlene var ikke så effektive som de som kom seinere.

I 1934 vedtok styret et anbud fra Olaf Sørums mek. Verksted i Oslo. Firmaet skulle for kr.5.900 levere ny mølleturbin og «ommontere» diverse andre møllemaskiner. Videre kom det inn anbud fra Bygdemøllenes Maskinforretning på kr.3.230 på diverse nytt maskineri i mølla. Dessuten trengtes omkring kr.3.000 til å støpe nye fundamenter til turbinhus etc. Dette anbudet gikk til murermester Gunnar Belstad. Kr.10.000 ble hentet fra reservefondet, mens resten ble lånt.

Olaf Sørums Mekaniske Verksted lå i Jongsvegen i Sandvika i Bærum, men ble kjøpt opp av Kværner Brug i 1956.

Den neste større investeringen var å kjøpe en plansikt, som kom i 1938. Igjen var leverandøren Bygdemøllenes Maskinforretning. Pristilbudet er angitt til kr.8.000. Det står at formålet med kjøpet av plansikten var å kunne konkurrere bedre med andre møller.

Jeg har funnet lite stoff om A/S Bygdemøllenes Maskinforretning. Firmaet må åpenbart ha blitt stiftet i mellomkrigstida for å planlegge anlegg og levere utstyr til bygdemøllene. Firmaet hadde tilhold i Skippergt. 32 i Oslo, men synes å ha blitt nedlagt under 2. verdenskrig. (Dette iflg. Sem og Slagen Bygdebok.)

En plansikt består av flere nivåer med duker med ulik størrelse på maskene. Hensikten med investeringen må ha vært å sikte hveitemjøl. Betegnende nok bevilget mølla samtidig penger til at det skulle kunne holdes bakekurs i bygda!

Plansikt fra 1930 fra Vartorps kvarn ved Växjö i Sverige

På 1930-tallet ble det også gjort en del arbeider med møllerboligen. Bl.a. ble det bygd kjeller under huset, anlagt kloakk og forbedret vanntilførselen. I 1939 ble det gamle uthuset revet, og i stedet kom det opp nytt fjøs og låve som fortsatt står. Dette arbeidet ble utført av Otto Brodahl..

Det kan altså virke som at mølla drev godt, tjente penger og investerte villig utover på 1930-tallet. 6. nov. 1933 refereres det vedtak i styremøte: «På grund av den store trafikk ved møllen, besluttet enst. at man fra nu av og til jul holder en ekstramann som selskapet lønner med kr.4 pr. dag.» På generalforsamlingen i 1934 vedtas en endring i vedtektenes §8: Inntil 20% av årets nettoresultat skulle avsettes reservefond til bruk til reparasjoner og modernisering inntil fondet evt. nådde kr.10.000. Årsaken var åpenbart å ha penger til investeringer, og å unngå altfor mye diskusjon om evt. utbetalinger av aksjeutbytte. I 1936 og 1937 ble det utbetalt 60 kroner i utbytte pr. mølleaksje. Utbyttebetaling var ellers i mellomkrigstida ikke noe som skjedde hvert år, for vanligvis var det lite rom for utbytte.

Hvor store kvantum korn ble årlig behandlet på mølla? Dette er referert kun for ett år i den perioden vi ser på her: fra 01.07.1939 til 30.06.1940 ble det innveid 1.492.762 kilo. Vi må tru dette kan være representativt for 1930-tallet og lite influert av krigsutbruddet.

Krigsårene.

1940 startet med fest. Gjerdrum Aktiemølle fylte 50 år, og 16. mars var det generalforsamling og fest på Bøndernes Hus. En komite med 3 navngitte herrer (alle med fruer) hadde forberedt festen. Hele 50 aksjeeiere deltok. Men det er ikke angitt om det også deltok noen fruer!

Som bl.a. flere av de lokale meieriene gjorde, vedtok også møllestyret pengestøtte til skyttervesenet og ga hele 2.500 kroner til Finlandshjelpen vinteren 1940. Ikke lenge etterpå kom likevel 2. verdenskrig til Norge.

Deretter begynte rasjoneringene og forordningene å komme; den første allerede i april: *«Forstå skrivelse fra Statens Kornforretning angående en bestemmelse fra administrasjonsrådet for de besatte områder med påbud om at det fra og med 29. april er forbudt å finsikte rug og hvete så vel ved leiemaling som ved handelsmaling. Overtredelse av denne bestemmelse er straffbar.»*

Nå kom ei tid der det ikke kunne gjøres investeringer utenom det mest nødvendige. Da krigen brøt ut hadde styret bl.a. hatt tanker om å bygge ei ny platetørke, og kornforretningen hadde laget tegninger. Styret vedtok nå å gå bort fra disse planene inntil videre, og i stedet sette i stand *«den gamle tørkeinnretning»*.

Det virker likevel som at mølla på mange måter fikk drive som før. De hadde tillatelse til å kjøpe inn norskavlet korn direkte fra korndyrkere i sitt malingsdistrikt. Men de måtte rapportere på diverse skjemaer til Statens kornforretning og til Bygdemøllenes omsetningssentral. (Den siste har jeg foreløpig ikke funnet noe informasjon om, og antar dette har vært «et reguleringsledd» Quisling-regjeringen opprettet.) Prisene steg, og mølla måtte følge på med å heve sine priser – noe som igjen krevde godkjennelse hos kornforretningen. Lønnsomheten falt, og sannsynligvis også kvantumet behandlet korn.

I mai 1945 var krigen slutt, og i juli var det styremøte med befarings av hele mølleanlegget. Vedlikeholdet hadde nå vært forsømt i flere år. Det ble lagd ei liste over ting møllemesteren måtte sørge for å få utbedret. På grunn av reparasjonene måtte mølla en periode holde stengt. Theodor Smestad synes nå å ha vært håndverkeren mølla kontaktet når det var behov for tømmerbistand ut over det de ansatte i mølla kunne forestå. Sommeren 1945 ble det kjøpt en ny kraftturbin til kr.7.300.

Mølledrifta i etterkrigstida.

Det meste av pengehåndteringene i mølla foregikk i forhold til kilo korn/mjøl. Det var derfor viktig å ha pålitelig veieutstyr. I 1947 kjøpte mølla inn ny 500-kilos vekt for kr.1.500. Selger var Viig & Vraalsen et A.P, Foss AS.

Firmaet Viig & Vraalsen et A.P. Foss A/S var grunnlagt i 1919 etter en fusjon av to eldre firmaer som igjen var grunnlagt sist på 1870-tallet. Firmaet, som holdt til på Hasle i Oslo, produserte vekter for industri og forretninger, pengeskap og diverse for kontorer, banker o.l. (Opplysninger hentet fra nettstedet [Industrimuseum.no.](http://Industrimuseum.no))

I 1949 kom det ytterligere investeringer. Først ble det vedtatt å kjøpe ei ny pannetørke.

Ifølge historia fra Hornset Mølle (Rendalen) kan vi anta at pannetørka besto av ei tjukk jernplate med ca. 25 cm. høye karmen. Midt i panna satt en aksling med skrånede kniver som langsomt roterte rundt og luftet/tørket kornet. Det ble antakelig fyr under panna med koks eller kull.

Samme år vedtas det kjøp av «komplett kornrensemaskineri». Begge leveransene ble bestilt hos Sørumsand Verksted og skulle koste hhv. 2.685 og 10.123 kroner. I tillegg noen elevatorer og kornskruer.

Sørumsand Verksted A/S ble startet opp i 1903. Ingebret Bøhn fra Nes var utdannet ingeniør fra bl.a. Tyskland. Han etablerte Sørumsand Verksted A/S, og var leder for fabrikken i en sterk ekspansjonsfase fram til han døde i 1921. Fra da av kom Kværner inn på eiersiden i virksomheten, og i 1955 ble Sørumsand Verksted et datterselskap i Kværnerkonsernet. Hovedproduksjonen var nok vannturbiner, men firmaet leverte altså også mølle- og sagbruksutstyr. (Hentet fra nettsiden industrimuseum.no.)

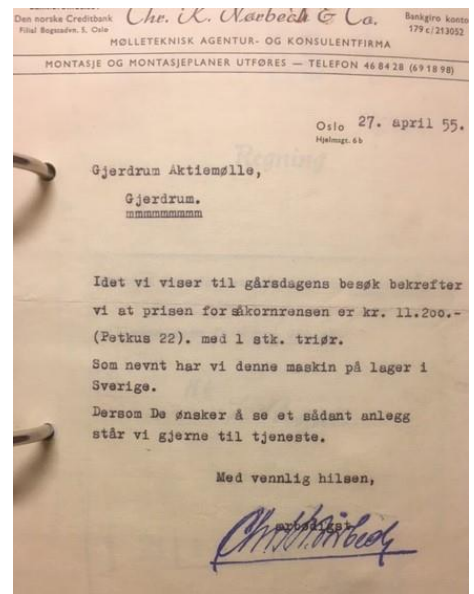
Sørumsand Mek Verksted i 1964. Bilde fra Industrimuseum.no.

Så kommer vi til 1952. Da var det behov for å investere i en beisemaskin av typen Panogen. Panogen var også navnet på beisemidlet som skulle anvendes, og som kom på markedet rett før krigen. Mange bønder fra Gjerdrum vil huske dette beisemidlet.

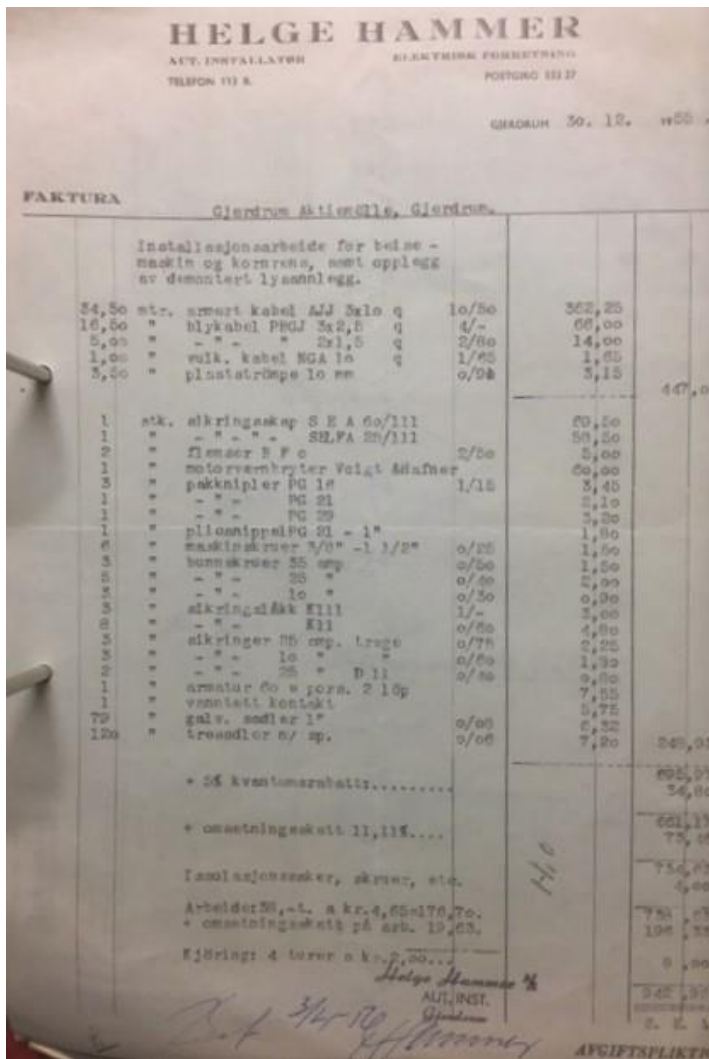
Panogen var et oljebasert beisemiddel basert på en kvikksølvforbindelse. Kvikksølvet var effektivt mot de frøoverførte soppsjukdommene på korn som mjølauke og sotaks, som var ei plage for dem som dyrket korn. Problemet var at beisemidlet også var giftig for folk og dyr; noe en var klar over. Derfor ble midlet farget med en kraftig rødfarge, som skulle advare. Likevel oppsto det etter hvert mistanke om forgiftning av både møllearbeidere og miljøet. Panogen og lignende midler ble derfor forbudt i 1988. (Opplysninger hentet fra Wikipedia.)

I 1955 bestemte generalforsamlingen at det igjen skulle kjøpes ny kornrensemaskin. Valget falt denne gangen på fabrikatet Petkus.

Petkus er et tysk firma grunnlagt i 1852 av Chrisitan Røber. Firmaet eksisterer fortsatt og driver med utvikling og salg av maskiner til behandling av korn. (Oppl. hentet fra bedriftens hjemmeside.)

En Petkus rensemaskin fra 1961. Illustrasjonsbilde funnet på internettet. Dessuten kjøpstilbudet fra Chr Nørbech & co 1955

Mye brukt som elektriker i mølla i etterkrigstida: Aut. installatør Helge Hammer AS. Firmaet hadde kontor og butikk på Hønsisletta. Fakturaen her er fra 1955 og firmaet har gjort installasjonsarbeider ang. det nye rense- og beisemaskineriet.

Det var ikke alltid nødvendig å kjøpe nytt maskineri heller. I 1959 var møllas spissmaskin helt utslitt. Men samtidig skulle Kongsberg Mølle legges ned. Der fikk aktiemølla kjøpt en brukt maskin for 3.000 kroner. Spissmaskiner ble brukt til å fjerne skall (inneragner) fra kornet før det skulle males. Dette kunne f.eks. være aktuelt for byggmjøl som skulle brukes til mat.

I 1960 har det dukket opp et nytt firma med navn A/S Agro Maskiner på møllas leverandørliste. De forhandlet bl.a. mølleutstyr av dansk fabrikat, og skulle seinere etablere seg med industribedrift på tomte til Hønsen Meieri på Ask. Vurderingene i 1960 gjaldt ei ny hammerkvern. Denne gangen var styret i tvil, og måtte be om konsulentbistand fra møllekonsulent Bentsen i Bygdemøllenes Landsforening og likedan el.-montør Rolf Karlsen. Men etter at de to har forsikret om at totalkostnaden ikke vil overstige kr.14.000, blir investeringen besluttet.

Hammerkverner (-møller) har ei rekke med svingbare stålhammere som er festet til et hjul som roterer fort i en sylinderformet beholder. Sylinderveggene er bølgeformet og utstyrt med riller og har et felt med ei perforert plate. (Opplysninger fra Store Norske Leksikon.)

Bygdemøllenes Landsforening var blitt stiftet i 1922. I 1983 ble foreningen slått sammen med Norske Kornsiløers Landsforbund og fikk navnet Norkorn. Norkorn er nå bransjeorganisasjonen for norske bygdemøller og kornsiloeer, og er tilsluttet NHO Mat og drikke.

Utover på 1960-tallet anskaffet flere og flere bønder seg skurtresker. Nå skulle altså ikke lenger årets kornavlinger tørkes i nek ute på jordet; i rauk, sneis eller på staur. I stedet havnet kornet fra skurtreskeren rett i en jutesekk. Hvis kornet ikke var noenlunde tørt, var risikoen for skade stor. Behovet for gode korn tørkeanlegg ville komme, og i mølla ble det diskutert om en burte gi et tilbud til folk som trengte tørking. Diskusjonen gikk over et par år. I 1962 ble det lagt fram tegninger og kostnadsoverslag for et anlegg som skulle koste kr.50.000; hvorav 30.000 måtte være banklån. Generalforsamlingen vedtok bygging, og anlegget skulle være klart til bruk allerede til dette årets innhøstning. Kontrakten gikk til Agro Maskiner om levering og montering av et Varjag tørkeanlegg. Mot å binde seg til kjøp av fyringsolje, fikk mølla også låne en 6000 liters oljetank av Norsk Brenselolje A/S. Endelig byggekostnad ble kr.58.426. Tørkeanlegget ble for øvrig ombygd litt i 1965 for å kunne ta imot løst korn i stedet for sekker.

Sist på 1950-tallet kjøpteChristensen en liten bedrift som forhandlet mølleutstyr i Oslo. Bedriften ble til det som etterpå er kjent som A/S Agro Maskiner. Den fikk omkring 1960 kjøpt byggene og meieritomta etter Hønsimeieriet på Ask. Agro Maskiner hadde en rask vekst på 1960 og -70-tallet. Midt på 1970-tallet hadde produksjonsbedriften omkring 40 ansatte i Gjerdrum, og dessuten var det ingeniører o.l. ansatt på kontoret i Oslo. Bedriften produserte og importerte slikt som hammermøller, siktemaskiner, pelletsmaskiner, kompressorer, ventiler etc. Dessuten elevatorer og annet som trengtes til intertransport i møllebedrifter. Bedriften gikk konkurs på 1990-tallet. Men før dette hadde noen av de ansatte i 1983 startet en konkurrerende bedrift: Norsk Mølleservice AS. Denne bedriften er fortsatt oppegående og ligger ved Kløftavegen foran barneskolen. (Opplysningene er fortalt av Terje Brodal som deler av 1970-tallet jobbet på bedriften.)

(Ambisjonen er at vi seinere skal få skrevet ned en litt mer detaljert historie om Agro Maskiner.)

Nok en gang dro noen fra møllestyret til Hans With på Rotnes Bruk i Nittedal. Denne gangen, i 1964, resulterte besøket i kjøp av en brukt frørens maskin til kr.3.500. På denne måten kunne frørensiet holdes i gang til i 1970 da det ble lagt ned. Etterspørselen etter denne tjenesten var ikke lenger stor nok. Folk kjøpte i stedet grasfrøet gjennom innkjøpslaget. Etter nedleggelsen ble renseshuset blir i første omgang bortleid som lager for Agro Maskiner.

I 1965 skulle to gamle sammalskverner skal demonteres. I stedet vurderte en å anskaffe og sette opp et maskineri til kraftforblending. Prisanslaget for blandemaskin og sekke-transportør var kr.16.000 iflg. Rolf Karlsen hos Agro Maskiner. Generalforsamlingen i 1966 vedtok så bygging med 11 mot 2 stemmer. Det er angitt at kraftforblanderen skulle være en «1500-kilos golvmodell».

Nok en modernisering kom i 1972. Nå var håndtering av kraftfôr i sekker også i ferd med å bli avleggs. Derfor ble det nå montert et anlegg for håndtering av løst mjøl (bulk) fra blanderiet. Dette kostet 25.000 kroner og Agro Maskiner var igjen leverandør.

I 1975 antok styret et tilbud fra firmaet Oskar Haneborg på levering av en Petkus K 531 rensesmaskin til kr.23.000 og Linde tiner med 10 hk. motor til 7.500. Dessuten elevatorer, beholder, plater, bend mv. til kr.18.800 og montering kr.12.000. Totalt altså 61.300. Her ble det imidlertid bråk, for da anlegget var på plass, leverte Haneborg ei tilleggsregning på deler og utstyr på kr.10.558. Så store merkostnader ville ikke styret uten videre akseptere. For å sikre seg nok rensesmaskiner besluttet styret at rens- og beiseprisen skulle være slik at den var 1 øre lavere enn prisen på Felleskjøpet på Kløfta!

I 1978 hadde styret undersøkt hva det ville koste å sette istand den gamle hammerkverna. Agro Maskiner anga ca. kr.7.000, men ga samtidig et tilbud på ny Skiold IM 4 hammerkvern til kr.8.950. Da gikk sjølsagt styret for det siste alternativet.

Skiold er et dansk firma etablert i 1877, og som har hovedkontor i Sæby sør for Fredrikshavn. Firmaet eksisterer fortsatt og har datterselskap i 10 land inkl. Norge og over 750 ansatte. Maskiner til behandling av korn er en viktig del av maskineriet de selger. (Opplysninger fra bedriftens hjemmeside.)

Den aller siste maskininvesteringen i mølla synes å ha vært en ny beisemaskin til kr.18.240. Denne ble kjøpt i 1982. Protokollen angir navnet Klungard, men det er uvisst om dette er et firmanavn.

Rensekvittering fra 1968. Min bestefar Kristoffer (som aldri var aksjeeier) har rensset 1360kg. Møllemeister Rolf Lerdal har signert.

Gjerdrum Innkjøpslag etableres.

Høsten 1966 ble det holdt flere møter mellom møllestyret, AL Felleskjøpet og forretningsførerne ved innkjøpslagene i bygda. Resultatet ble at Felleskjøpet skulle levere proteinkraftfôr i mølla til innblanding i leiemalingsgrøppen. Mølla holdt lager. Mølla skulle få godtgjort kr.1 pr. 100 kg. konsentrat. Dette ble tilbakebetalt fra Felleskjøpet. Betaling for forbrukt proteinkraftfôr skulle

imidlertid skje gjennom innkjøpslagene. Felleskjøpets avd.sjef Knut Helland la derfor nå press på innkjøpslagene i bygda. Han mente det ville være en stor fordel om innkjøpslagene gikk sammen i ett lag; bl.a. pga. større rabatter på driftsmidler gjennom Felleskjøpet.

De gamle innkjøpslagene i bygda var oppstått rundt år 1900 i tilknytning til de 5 grendemeieriene, som alle var etablert på slutten av 1800-tallet. Alle meieriene ble nedlagt midt på 1950-tallet, men innkjøpslagene fortsatte sin virksomhet. Varetransporten var blitt besørget av bygdas rutebileiere som Lars Huser og Lambert Gustavsson.

Det gikk slik Felleskjøpet ønsket, og Gjerdrum Innkjøpslag ble etablert i 1967 med Jens Moe som forretningsfører. Transporten ble i starten foretatt både av Lars Huser som hadde vært sjåfør på Gjerimeieriet/-innkjøpslaget, og Ole Laurits Kjærstad; sønn av Hønsimeieriets/-innkjøpslagets tidligere sjåfør Olaf Kjærstad.

Helt knirkefritt var likevel ikke samarbeidet. Det var problemer med økonomien i samarbeidet mellom mølla og innkjøpslaget, og forretningsføreren leverte oppsigelse i 1971. Et felles styremøte mellom mølla og innkjøpslaget besluttet å be Felleskjøpet om hjelp for å få til en bedre ordening. Felleskjøpet foreslo da ganske enkelt å avvikle Gjerdrum Innkjøpslag, og at medlemmene i stedet meldte seg inn i Romerike Innkjøpslag. Felleskjøpet tilbød mølla å holde proteinfôrlager og kunne også stå for regnskapsføringen. Ingen av styrene ønsket dette. Innkjøpslaget skulle fortsette, men lageret ved Bøndernes Hus nedlegges. I stedet skulle mølla stille lagerrom. Dette inkluderte den gamle stallen der det ble kostet på ca. 10.000 kroner i ombygging.

Men det som så skjedde var at i stedet tilbød Turid og Gunnar Jødahl på Eikeberg seg å overta driften av innkjøpslaget. Dette var i 1971, og innkjøpslaget fikk da både forretningsadresse, utsalg og lager i låven på Eikeberg. Ole Laurits Kjærstad ble lagets faste sjåfør. Etter ...år ble så lagets lager og utsalg flyttet til Fjæstadholmen. Minken Kjærstad ble ny forretningsfører, mens Ole Laurits fortsatte i jobben som sjåfør. I 2016 ble så disse pensjonister, og da overtok Tone Gauterud som forretningsfører og med adresse på Gauterud.

Innkjøpslaget er for øvrig den siste av de lokale «bondeandelslagene» i Gjerdrum som fortsatt eksisterer.

Mølla brenner.

Det er ikke godt å si hva som hadde skjedd med driften og anlegget til Gjerdrum Aktiemølle dersom mølla ikke hadde brent. Sannheten er at allerede før anlegget brant, var en i gang med å vurdere møllas framtid. Skulle en selge Møllerhaugen der det nå var lenge siden noen ansatt hadde bodd? Hva burte skje med møllas arealer? Kunne en fortsette å drifte det gamle mølleanlegget i framtida? Dette var f.eks. oppe på generalforsamlingen i mars 1987.

Så skjer det: 9. desember 1987 var det ekstra styremøte på Bøndernes Hus. Sitat fra møteprotokollen: «*Natt til 5. desember ble mølla totalskadd av brann, og styret drøftet aktuelle tiltak i denne forbindelse. Det ble bestemt å sende en orientering til alle brukere av mølla med et spørreskjema om fremtidige behov for et nytt anlegg. Videre: «Møller Anders Brodahl sies opp med virkning 1 måned fra skadedato.»*

Året etter ble det utbetalt en brannerstatning på kr.555.000. Det skulle vise seg at erstatningen aldri ble brukt til noen gjenoppbygging. Mer om dette i den neste artikkelen.

Østre Åmot nov. 2021

Tor Laache

